

Warszawa, dnia 4 lipca 2018 r.

KMP.570.10.2018.JZ

**Raport przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur
z wizytacji Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych Placówki Straży Granicznej
w Bohukałach
(wyciąg)**

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r.* (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), zwanego dalej: OPCAT oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniu 18 kwietnia 2018 r., do Pomieszczenia dla Osób Zatrzymanych Placówki Straży Granicznej w Bohukałach (zwanego dalej: PdOZ, placówką lub pomieszczeniem), udali się przedstawiciele Zespołu *Krajowy Mechanizm Prewencji* (dalej: KMPT lub Mechanizm): Justyna Zarecka (politolog w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego), Przemysław Kazimirski (zastępca dyrektora Zespołu KMP, prawnik) oraz Michał Żłobecki (prawnik). W wizytacji wziął także udział Marcin Sośniak – Naczelnik Wydziału ds. Cudzoziemców w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich.

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzenie sposobu traktowania osób zatrzymanych przebywających w placówce, w celu wzmocnienia, jeśli to niezbędne, ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawianie rekomendacji właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków osób pozbawionych wolności i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, mając na uwadze odpowiednie standardy organizacji międzynarodowych.

Przeprowadzone czynności polegały na:

- wysłuchaniu informacji na temat funkcjonowania PdOZ udzielonych przez ppłk. Andrzeja Tarasiuka – Komendanta Placówki Straży Granicznej w Bohukałach;
- oglądzie wszystkich pomieszczeń PdOZ, w tym sprawdzeniu stanu wyposażenia pokoi dla zatrzymanych;
- przejrzaniu na miejscu dokumentacji dotyczącej osób zatrzymanych oraz funkcjonowania PdOZ.

W toku wizytacji wykonano dokumentację fotograficzną wybranych pomieszczeń.

Przedstawiciele KMPT przekazali Komendantowi wstępne ustalenia płynące z wizytacji podczas jej roboczego podsumowania.

Ponadto po zakończeniu czynności na miejscu, analizie poddano pozostałe dokumenty związane z funkcjonowaniem placówki.

W trakcie wizytacji przedstawiciele KMPT dokonali oceny przestrzegania praw osób zatrzymanych w obszarach związanych z legalnością ich pobytu w pomieszczeniu, traktowaniem przez funkcjonariuszy, prawem do informacji, obrony, ochrony zdrowia oraz warunkami bytowymi. W niniejszym raporcie uwzględniono jedynie dobre praktyki oraz stwierdzone przez pracowników BRPO nieprawidłowości. Opisano także jeden problem o charakterze systemowym.

2. Charakterystyka PdOZ

Pomieszczenie dysponuje 12 miejscami (2 pokoje trzyosobowe i 3 dwuosobowe).

Z informacji przekazanych wizytującym przez funkcjonariuszy Straży Granicznej w Bohukałach wynika, że ostatnie umieszczenie osoby zatrzymanej w placówce miało miejsce 5 lat temu.

W 2017 roku funkcjonariusze Straży Granicznej w Bohukałach zatrzymali 6 osób (nie były one jednak umieszczone w PdOZ), natomiast w 2018 r. – do dnia wizytacji miały miejsce tylko 2 zatrzymania tego typu. Podczas wizyty przedstawiciele KMPT na terenie placówki nie przebywała żadna osoba zatrzymana.

Do pełnienia służby w pomieszczeniu przeszkolonych jest 11 funkcjonariuszy; w przypadku umieszczenia w PdOZ kobiety, czynności związane z jej kontrolą wykonuje funkcjonariuszka oddelegowana z innej placówki Straży Granicznej.

3. Dobre praktyki

Za dobrą praktykę przedstawiciele KMPT uznali wyposażenie pokoi dla zatrzymanych w instalację oświetleniową umożliwiającą regulację natężenia światła w porze nocnej, które jest niezbędne do doświetlania tych pomieszczeń ze względu na zainstalowany w nich monitoring niedziałający na podczerwień. Wizytujący uznają to działanie jako dobrą praktykę, gdyż służy ono zmniejszeniu dolegliwości dla osób zatrzymanych wynikających z konieczności doświetlania pokoi w porze nocnej.

4. Problem systemowy

4.1 Kontrola osób umieszczanych w PdOZ

Należy zauważyć, że zgodnie z § 5 ust. 2 regulaminu pobytu osób zatrzymanych w pomieszczeniach jednostek organizacyjnych Straży Granicznej przeznaczonych dla tych osób (dalej: regulamin PdOZ SG), stanowiącego załącznik do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 20 czerwca 2011 r. w sprawie warunków, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia w jednostkach organizacyjnych Straży Granicznej przeznaczone dla osób zatrzymanych, oraz regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach (tekst jedn.: Dz.U. 2016 poz. 654), osoba zatrzymana podlega szczegółowemu sprawdzeniu. Tymczasem z deklaracji funkcjonariuszy wynika, że w przypadku umieszczenia osoby zatrzymanej w PdOZ, jej szczegółowe sprawdzenie przybrałoby tak naprawdę formę kontroli osobistej, która jest czynnością zdecydowanie bardziej ingerującą w intymność osoby zatrzymanej, zakłada bowiem nie tylko sprawdzenie odzieży, ale także rozebranie się osoby zatrzymanej do naga. Co więcej, tego typu kontrola nie byłaby przeprowadzana dwuetapowo, co pozwoliłoby na zmniejszenie poczucia dyskomfortu u osoby kontrolowanej.

Przedstawiciele KMPT wielokrotnie podkreślali, że kwestia przeprowadzenia tej czynności, związanej z ograniczeniem konstytucyjnych praw jednostki, powinna być uregulowana w akcie prawnym rangi ustawowej. Mechanizm rozumie potrzebę zabezpieczenia bezpieczeństwa tak osobom zatrzymanym, jak i funkcjonariuszom Straży Granicznej pełniącym służbę w PdOZ, niemniej jednak tak daleko idąca ingerencja w prawo do prywatności nie może odbywać się bez właściwych w świetle Konstytucji RP regulacji prawnych (art. 31 ust. 3).

Warto przy tym zauważyć, że przeprowadzenie kontroli połączonej z rozebraniem zatrzymanego do naga możliwe jest jedynie w odniesieniu do zatrzymanych doprowadzanych

do aresztu dla cudzoziemców na podstawie art. 396 ust. 2 ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz. U. z 2013 r. poz. 1650 ze zm.).

Zagadnienie konstytucyjności obowiązujących przepisów o kontroli osobistej było przedmiotem postępowania o sygn. K 17/14, prowadzonego przed Trybunałem Konstytucyjnym na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich. W dniu 14 grudnia 2017 r. Trybunał Konstytucyjny wydał orzeczenie, zgodnie z którym brak ustalenia w ustawach pojęć „przeszukanie osoby” i „kontrola osobista” narusza konstytucyjne prawa i wolności człowieka. Z odpowiedzi Sekretarza Stanu w MSWiA z dnia 12 kwietnia 2018 r. wynika, że w związku z wyrokiem Trybunału, w resorcie zostały podjęte działania legislacyjne mające na celu przygotowanie propozycji zmian ustawowych.

Postęp prac w zakresie wprowadzania przedmiotowych zmian w obowiązujących regulacjach prawnych pozostaje nadal w zainteresowaniu KMPT.

5. Obszary wymagające poprawy

5.1. Protokoły zatrzymania

Wizytujący poddali analizie 5 protokołów zatrzymań, które miały miejsce w 2017 i 2018 r. Niektóre z nich były pisane w sposób szablonowy, przyczyny zatrzymania sformułowano bardzo ogólnie np. *Podczas legitymowania okazało się, że warunki uprawniające do pobytu na terytorium RP nie są spełnione w związku z czym, cofnięto wizę Schengen.* W tym kontekście należy podkreślić, że zatrzymanie to krótkotrwałe pozbawienie wolności osoby przez uprawnione do takiego działania organy władzy państwowej. Tym samym jest to istotna ingerencja w konstytucyjne prawo do wolności. W związku z tym podstawy każdego zatrzymania powinny być jasno wskazane, tak aby nie było wątpliwości co do jego zasadności. Na taką konieczność wskazuje Zasada 12.1 a) Zbioru zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z dnia 9 grudnia 1988 r.) dalej: Zbiór zasad ONZ: mówiąca, że *w odpowiedni sposób zostaną utrwalone powody zatrzymania.* Tymczasem w przywoływanym przypadku nie można jednoznacznie określić na podstawie samego protokołu, jakie warunki uprawniające do pobytu na terytorium RP nie zostały spełnione. Mechanizm przypomina, że informacje zawarte w protokole zatrzymania dokumentują podstawy działania funkcjonariuszy, dlatego też muszą być w precyzyjnie i rzetelnie uzupełniane.

5.2. Warunki bytowe

Mając na uwadze brak wyposażenia pomieszczenia w kamery działające na podczerwień, przedstawiciele KMPT zalecają ich wymianę. Wyeliminuje to w praktyce konieczność doświetlania pokoi dla zatrzymanych w porze nocnej, służąc tym samym podniesieniu standardu ich traktowania.

5.3. Prawo do obrony

Jak wynika z ustaleń dokonanych przez wizytujących, osoby zatrzymane w PdOZ mają prawo kontaktu telefonicznego z obrońcą. Uprawnienie to wykonywane jest jednak w obecności funkcjonariuszy SG. Praktyka ta prowadzić może do naruszenia prawa osoby zatrzymanej do kontaktowania się z adwokatem w warunkach gwarantujących poufność rozmów. Na kwestię tę zwracał już uwagę Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (dalej: CPT), który w § 38 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3], wskazał, że *dostęp do adwokata przez osoby przebywające w areszcie policyjnym powinien obejmować prawo do kontaktowania się oraz do odwiedzin przez adwokata (w obu przypadkach w warunkach gwarantujących poufność rozmów), jak również, co do zasady, prawo danej osoby do obecności adwokata w czasie przesłuchania. Natomiast zgodnie z Zasadą 18. Zbioru zasad ONZ, prawo osoby aresztowanej lub uwięzionej do widzeń, konsultowania się i komunikowania z obrońcą – bezzwłocznie, bez cenzury i w pełni poufnie – nie może być zawieszane lub ograniczone, z wyjątkiem sytuacji, gdy następuje to w szczególnych okolicznościach określonych przez przepisy prawa lub zgodne z prawem regulacje, kiedy jest to uznane za niezbędne przez organ sądowy lub inny do utrzymania bezpieczeństwa i porządku. Rozmowy pomiędzy osobą aresztowaną lub uwięzioną i jej obrońcą mogą odbywać się w zasięgu wzroku, ale nie w zasięgu słuchu funkcjonariuszy organów ścigania.*

Należy podkreślić, że prawo dostępu do obrońcy jest jednym z podstawowych praw przysługujących zatrzymanym, stanowiącym gwarancję przeciwko złemu traktowaniu. Aby osoba zatrzymana mogła z niego skorzystać na jak najwcześniejszym etapie – już od samego momentu zatrzymania, powinna mieć do dyspozycji listę osób świadczących pomoc prawną w tym zakresie. Na możliwość tworzenia tego typu list CPT zwracał uwagę już § 37 Drugiego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (92) 3], w którym wskazano, że *w systemach, w których – wyjątkowo – adwokaci i lekarze mogą być wybierani z wcześniej ustalonych list sporządzonych w porozumieniu z właściwymi organizacjami zawodowymi, powinno się*

wykluczyć jakiegokolwiek opóźnień w korzystaniu z tych praw. Podczas wizytacji PdOZ przedstawiciele KMPT dostrzegli tego typu listy, lecz były to wykazy wyłącznie radców prawnych. Należy jednak pamiętać, że funkcję obrońcy sprawują także adwokaci. Mechanizm zaleca więc udostępnienie osobom zatrzymanym także aktualnego spisu adwokatów wykonujących zawód w tym okręgu.

5.4. Sytuacja osób z niepełnosprawnością

Pomieszczenia PdOZ nie są dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością. W związku z powyższym należy wskazać, że zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 roku przez Sejm RP Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475) osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Ponadto w dniu 6 września 2012 roku Polska ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 roku przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169) zobowiązującą do umożliwienia osobom niepełnosprawnym niezależnego życia i pełnego udziału we wszystkich jego sferach. Oba wymienione dokumenty mają zastosowanie również w odniesieniu do osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich osadzenia. Wobec powyższego, wszelkie instytucje państwowe powinny podejmować działania ukierunkowane na urzeczywistnienie praw osób z niepełnosprawnością. Omawiając potrzebę dostosowania wszelkich miejsc pozbawienia wolności do potrzeb osób niepełnosprawnych warto także zwrócić uwagę na wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 10 lipca 2001 w sprawie Price przeciwko Wielkiej Brytanii (skarga numer 33394/96). W sprawie tej Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka przez osadzenie, poruszającej się na wózku inwalidzkim kobiety, w celi policyjnej zupełnie niedostosowanej do jej potrzeb. Z uwagi na warunki panujące w miejscu osadzenia skarżąca cierpiała z powodu panującego zimna, zmuszona była spać w wózku inwalidzkim, nie mogła skorzystać ze zbyt wysoko zainstalowanej toalety, a wykonanie innych czynności higienicznych wymagało od niej bardzo dużego wysiłku. Zatrzymana miała również problemy z wezwaniem pomocy z uwagi na znajdujący się poza jej zasięgiem włącznik instalacji przywoławczej. Wobec powyższego przedstawiciele KMPT zalecają uwzględnienie kwestii przystosowania PdOZ do potrzeb osób mających trudności w poruszaniu się przy realizacji ewentualnych inwestycji modernizacyjnych, dzięki czemu osoby te będą mogły

samodzielnie poruszać się oraz korzystać z urządzeń sanitarnych. W przypadku realizacji prac modernizacyjnych wymagane powinno być spełnienie następujących standardów:

- a) szerokość drzwi nie mniejsza niż 90 cm,
- b) progi do wysokości 2 cm (pożądany byłby brak progów),
- c) wysokość klamek, włączników światła, przycisków itp. – 90-120 cm,
- d) przestrzeń manewrowa – 150 cm x 150 cm,
- e) w sanitariatach – brodzik nie posiadający progu lub do 2 cm wysokości,
- f) wysokość muszli ustępowej powinna oscylować między 45 a 55 cm,
- g) poręcz przy muszli ustępowej zainstalowana w odległości 40 cm od osi muszli do osi poręczy, na wysokości 70-85 cm (mierzone od wierzchu górnej poręczy),
- h) umywalka na wysokości 85 cm – górna krawędź i 70 cm – dolna krawędź z możliwością podjazdu wózkiem,
- i) lustra w łazienkach zawieszane na wysokości do 100 cm od posadzki (dolna krawędź; pożądane byłoby lustra umożliwiające ich pochylenie),
- j) stosowanie baterii jednouchwytowych z wydłużoną rączką lub na fotokomórkę, ułatwiającą korzystanie z nich osobom z niedowładem kończyn górnych,
- k) uchwyt do papieru umieszczony na wysokości do 120 cm.

Powyższe standardy zostały opracowane we współpracy Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z Fundacją Polska Bez Barrier i są uznane za optymalne z punktu widzenia potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

6. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur zalecają:

Komendantowi Placówki Straży Granicznej w Bohukałach:

- 1) precyzyjne wypełnianie protokołów zatrzymań;
- 2) dokonywanie szczegółowego sprawdzenia osób zatrzymanych, które nie będzie przybierało formy kontroli osobistej połączonej z rozbieraniem do naga, jeśli nie są to cudzoziemcy doprowadzani do aresztu dla cudzoziemców;
- 3) wymianę kamer monitoringu na takie, które działają na podczerwień;
- 4) zapewnienie możliwości kontaktu telefonicznego osobie zatrzymanej z adwokatem bez nadzoru funkcjonariuszy;

- 5) uzupełnienie list osób pełniących funkcję obrońców z urzędu o listy adwokatów;
- 6) zainstalowanie udogodnień dla zatrzymanych z niepełnosprawnością w sanitariacie oraz przynajmniej w jednym pokoju przy okazji najbliższego remontu PdOZ.

Komendantowi Nadbużańskiego Oddziału Straży Granicznej w Chełmie

- 1) przeznaczenie środków na realizację zaleceń pociągających za sobą skutki finansowe.